

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
KONSERWACJA WIĘŻBY DACHOWEJ Z WYMIANĄ
POSZYCIA DACHOWEGO ORAZ FUMIGACJI I
IMPREGNACJI CHAŁUPY Z KATOWIC Z 1826 ROKU
GPE-2312

Opracowanie: Barbara Klajmon

I. DANE INWENTARYZACYJNE:

RODZAJ: budownictwo drewniane, budynek mieszkalny

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA: nieznane, lokalny

TECHNIKA: ciesiolka

LOKALIZACJA: Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” ul. Parkowa 25, 41-500 Chorzów

WŁAŚCICIEL: j.w.

UŻYTKOWNIK: j.w.

WYMIARY:Dł.:1200 cm; Szer.:740 cm; Wys.:600 cm; Pow.: 89,83 cm²;

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE: tak

WPIS DO INWENTARZA MUZEUM: nr inw. GPE-2312

II. HISTORIA:

Przeniesiona z Katowic, wybudowana prawdopodobnie w 1826 roku. Zgodnie z informacją zawarta w karcie inwentarzowej dom był dwa razy przenoszony przez poprzednich właścicieli (prawdopodobnie w obrębie dzisiejszych Katowic). W 1988r. został posadowiony na terenie Skansenu. Ganek zw. "laubą", dobudowany na początku XX wieku. Brak jakichkolwiek informacji dotyczących konserwacji budynku

III. OPIS:

Wolnostojąca, wzniesiona na planie prostokąta, na podmurówce ceglano-kamiennej. Konstrukcja zrębowa, belki łączone częściowo na jaskółczy ogon i częściowo na obłap doszczelnione mszeniem. Nakryta dachem półszczytowym z przydaszkiem. Konstrukcja dachowa krokwiowo-jętkowa. Dach kryty gontem. Wnętrze w układzie dwutraktowym, z sienią przelotową i izbą na osi. Fasada symetryczna trójosiowa, z lauba na osi. Drzwi wejściowe, jednoskrzydłowe, okna dwuskrzydłowe, krosnowe.

Wnętrze z wyjątkiem sieni i komory za kuchnią tynkowane i malowane, sień i komora bielone.

Podłogi drewniane, w sieni ceglana, na strychu polepa

Instalacje:, elektryczna, sygnalizacji p.poż i włamania.

Ogrzewanie: czynna węglowa pieco-kuchnia kaflowa w kuchni

IV. STAN ZACHOWANIA:

Budynek został posadowiony na terenie Muzeum w 1988 r. W swojej ostatniej lokalizacji posiadał jedną ścianę murowaną, stan zrębu był zły. Brak jest dokumentacji powykonawczej i konserwatorskiej, stąd też bardzo trudno stwierdzić jaki procent drewna pochodzi z budynku oryginalnego, jaki z budulca z odzysku, jaki z drewna nowego. Więźba dachowa została skompletowana z drewna starego (być może z oryginalnej chałupy) i z pewnością została złożona w sposób nie odpowiadający pierwotnemu złożeniu na co wskazują jednoznacznie ślady dawnych złącz i wrębów. Więźba została jednak złożona przy użyciu technik ciesielskich i zakółkowana. Brak jest jakichkolwiek wzmianek o rodzajach impregnatów użytych w czasie stawiania budynku na terenie Muzeum.

Badani dendrochronologiczne wykonane na zlecenie Muzeum potwierdzają, że stare drewno użyte przy stawianiu chałupy na terenie Muzeum pochodzi ze śinki wykonanej w sezonie 1825/26. Było to przede wszystkim drewno jodłowe. We wnioskach z badan wspomniano, że materiał oryginalny zachował się w niewielkim stopniu, w więźbie dachowej są to cztery krokwie i 10 jętek oraz elementy w ściankach kolankowych użyte wtórnie. Chałupa została wyremontowana przed przeniesieniem do Muzeum, prawdopodobnie w 1985 roku, wtedy też wymieniono część konstrukcji.

Obecnie największym zagrożeniem dla obiektu jest pogarszający się stan gontu. Pokrycie uległo w znacznej części degradacji biologicznej, widoczne są prześwity i lokalne duże ubytki. Gont jest

zbutwiały. Deski półszczytów w dość dobrym stanie, deski ramujące półszczyty w stanie złym. Stan więźby jest średni. Widoczna jest silna degradacja czterech jętek i dwóch krokwi – prawdopodobnie są to belki pierwotne. Ich zły stan został już opisany w trakcie badań dendrochronologicznych w 2018 roku. Drewno zostało określone jako pochodzące z drzew stosunkowo młodych, ledwie trzydziestoletnich. Ich stan obecnie nie jest dobry, są zawilgocone z widocznym porażeniem biologicznym (owady, grzyby). Mocno zniszczone są niektóre łącza. Miejscowo widać powierzchniowe naloty grzybowe. Mimo tego stan jest dość stabilny – nie widać ugięć i odkształceń. Łaty w stanie dobrym. Okienko dachowe zdegradowane, szprosy uszkodzone. W belkach zrębu można zaobserwować liczne ślady aktywnych żerowisk oraz otwory wylotowe. Na belkach praktycznie wszystkich elewacji widoczne osypywanie jasnej mączki drzewnej z otworów – może to wskazywać na aktywne żerowiska ksylofagów. Poza tym stan belek jest dość dobry, występuje niewielka degradacja biologiczna ścian budynku. Miejscowy brak mszenia. Pokrycie dachowe lauby zdegradowane, nadające się do wymiany. Podłogi w dobrym stanie. W oknach brak kitów, okucia wymagają konserwacji. Ogólny stan stropów dobry, Instalacje wod-kan. elektryczna, monitoringu sprawne, przewody kominowe drożne.

V. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH - WYMIANA POKRYCIA GONTOWEGO

1. Jako główne zagrożenie zdefiniowano aktywne działanie ksylofagów oraz zły stan pokrycia dachowego.

Podstawowym zabiegiem jaki należy wykonać jest wymian pokrycia dachowego, fumigacja obiektu i zabezpieczenie przed działalnością ksylofagów.

1. Przygotowanie obiektu – zabezpieczenie obiektu przed zalewaniem w czasie prac dekarских – przykrycie powierzchni strychu – polepy folią na czas prac.
2. Demontaż i utylizacja pokrycia gontowego,
3. Wstępne odczyszczenie elementów konstrukcyjnych – odkurzenie, usunięcie większych nalotów i zabrudzeń pod nadzorem pracownika Muzeum, usunięcie wszystkich luźnych elementów,
4. Sprawdzenie stanu zachowania łąt, odczyszczenie, impregnacja grzybobójcza, miejscowe wymiany łąt. Należy dostosować nowe łąty do wymiarów łąt oryginalnych, stosować drewno impregnowane, suche.
5. Sprawdzenie stanu zachowania konstrukcji dachowej, w tym przede wszystkim gniazd, łączeń. W wypadku drewna oryginalnego preferowane są wzmocnienia i miejscowe naprawy. Wymiany elementów konstrukcyjnych są ostatecznością i mogą nastąpić jedynie po konsultacji z pracownikiem Muzeum. Wszystkie elementy porażone biologicznie a zakwalifikowane do pozostawienia należy zaimpregnować preparatem grzybobójczym – Adolit M fluessig firmy Remmers lub wymiennego o podobnym działaniu – rodzaj środka należy bezwzględnie uzgodnić z pracownikami Muzeum. W wypadku koniecznych wymian należy stosować drewno jak oryginalne o takich samych przekrojach, suche impregnowane. **WSZYSTKIE ŁĄCZA NALEŻY WYKONYWAĆ TECHNIKAMI CIEŚLSKIMI, ODTWARZAJĄC STARE ŁĄCZA LUB STOSUJĄC TECHNIKI ANALOGICZNE.**

6. Zabezpieczenie lub demontaż instalacji systemu p. poż i sygnalizacji włamania. W wypadku konieczności demontażu systemu p.poż i sygnalizacji włamania Muzeum zaznacza, że system jest objęty gwarancją i wszystkie prace należy uzgodnić z gwarantem, za pośrednictwem Muzeum.
7. Zabezpieczenie lub demontaż instalacji elektrycznej. W wypadku konieczności demontażu instalacji elektrycznej prace muszą być prowadzone w uzgodnieniu i pod nadzorem pracownika Muzeum .
8. Sprawdzenie stanu ścian szczytowych, ew. miejscowe wymiany desek. W wypadku wymiany stosować deski suche, impregnowane z materiału analogicznego jak oryginalny o tych samych wymiarach.
9. Położenie nowego pokrycia gontowego. Należy zastosować gont drewniany, świerkowy, łupany produkowany ręcznie poprzez promieniste mechaniczne rozszczepienie kłosa drewna, który rozpada się wzdłuż naturalnych włókien na deszczułki o trójkątnym przekroju, o szerokość od 8 do 12 cm (zależnie od średnicy pnia), dł 60-70 cm, gr. 2,5 cm wygładzone ośnikiem, z rowkiem (wpustem). Drewno użyte do wyrobu gontów musi być dobrej jakości, nie powinno mieć sęków. Dlatego gonty szczypane muszą być wykonane jedynie z bezsęcznych odcinków pnia pomiędzy kolejnymi okółkami gałęzi. Impregnacja gontu ma polegać na doprowadzeniu drewna impregnatem opóźniającym palność drewna do stopnia pozwalającego osiągnąć trudno-zapalność, zgodnie z obowiązującymi przepisami, nie zmieniającym koberystyki drewna, który nie pęka, ani się nie łuszczy oraz można stosować go wewnątrz i na zewnątrz pomieszczeń. Metoda: impregnacja zanurzeniowa lub ciśnieniowa. Rodzaj impregnatu należy uzgodnić z przedstawicielem Muzeum. Niedopuszczalne jest stosowanie środków solnych, które podczas opadów ulegają wymyciu. Każdy gont powinien być mocowany dwoma gwoździami. Odstęp gwoździ od krawędzi gontu nie powinien być większy niż 15-50mm Gwoździe powinny być przykryte przez znajdujące się nad nim rzędy gontów na długości 30-40mm. Widoczne gwoździe należy usunąć. Gwoździe należy wbijać tak głęboko, aby nie zostały zniszczone włókna drewna. Zbyt głęboko wbite gwoździe mogą je poluzować lub rozszczepić. W czasie mocowania gontów należy przewidzieć między gontami odstęp tzw. fugi ruchome. Szerokość fugi zależy od wilgotności zamontowanych gontów. Im bardziej suche gonty w czasie montażu tym szersze fugi. Stosuje się przeważnie fugi szer. 1-5mm. Pasy gontów winny na siebie zachodzić. Po ułożeniu tylko 1/3 długości gontu jest narażona na szkodliwe działanie słońca i wody, pozostała część jest przykryta gontami kolejnej warstwy
10. Uprzątniecie terenu, wywóz i utylizacja elementów zdemontowanych.
11. Przekazanie dokumentacji powykonawczej – opis wykonanych prac, karty techniczne, certyfikaty zastosowanych środków i materiałów,

PROGRAM PRAC DLA FUMIGACJI I IMPREGNACJI

Przygotowanie obiektu do fumigacji :

1. Usunięcie z obiektu wszystkich elementów mogących reagować z fumigantami – przede wszystkim obiektów metalowych zawierających miedź i związki miedzi srebro, złoto oraz inne metale szlachetne. Należy także usunąć urządzenia elektryczne, elektroniczne zbędne wyposażenie i zabezpieczyć instalacje elektryczne oraz system monitoringu p.poż i

antywłamaniowego. Ze względu na fakt, że system podlega gwarancji wszelkie prace związane z jego zabezpieczeniem, sposób zabezpieczenia należy uzgodnić z gwarantem.

2. Wstępne odczyszczenie elementów konstrukcyjnych – odkurzenie, usunięcie większych nalotów i zabrudzeń pod nadzorem pracownika Muzeum, usunięcie wszystkich luźnych elementów.

3. Uszczelnienie obiektu - przygotowanie szczelnego namiotu z folii gazoszczelnej, poszczególne fragmenty folii sklejone taśmą, na styku z ziemią uszczelnienie poprzez wkopanie folii w grunt. W razie konieczności wykonanie stelażu wokół budynku pod folię. Sprawdzenie szczelności namiotu.

4. Zabezpieczenie terenu wokół obiektu – taśmy, barieryki odgradzające teren, rozmieszczenie oznakowania ostrzegawczego, informacyjnego: „zakaz wstępu i zbliżania”, „uwaga”, „niebezpieczeństwo”. Ze względu na specyfikę sposób użytkowania terenu wokół karczmy, wyгородzenie należy ograniczyć wyłącznie do przestrzeni niezbędnej, wymaganej przepisami bezpieczeństwa. Wyгородzenie terenu nie może uniemożliwiać prowadzenia w sąsiedztwie (scena, sąsiadujące łąki) normalnej działalności muzeum w tym organizacji imprez plenerowych i ustawienia zewnętrznych punktów gastronomicznych,

5. Zabezpieczenie lub demontaż instalacji systemu p. poż i sygnalizacji włamania. W wypadku konieczności demontażu systemu p.poż i sygnalizacji włamania Muzeum zaznacza, że system jest objęty gwarancją i wszystkie prace należy uzgodnić z gwarantem, za pośrednictwem Muzeum

6. Zabezpieczenie lub demontaż instalacji elektrycznej. W wypadku konieczności demontażu instalacji elektrycznej prace muszą być prowadzone w uzgodnieniu i pod nadzorem pracownika Muzeum. Odcięcie dopływu prądu, prace należy wykonać w uzgodnieniu z pracownikiem Muzeum.

7. Równomierne rozłożenie fumigantów wewnątrz budynku. Ilość fumigantów winna być wyliczona na podstawie kubatury obiektu. Należy stosować wyłącznie środki dopuszczone do stosowania przy konserwacji zabytkowych obiektów drewnianych i budynków przeznaczonych na pobyt czasowy ludzi. Wykonawca zobowiązany jest dostarczyć wszystkie karty techniczne, atesty i certyfikaty stosowanego środka. Zalecany fumigant: fosforowódór.

8. Kontrola procesu gazowania i szczelności namiotu. Kontrola może być wykonana jedynie przez wykwalifikowanych specjalistów, wyposażonych w odpowiedni sprzęt ochronny

9. Po wymaganym czasie, ostrożne odgazowywanie obiektu, usunięcie namiotu oraz produktów ubocznych gazowania i ich utylizacja,

10. Doczyszczenie i staranne odkurzenie elementów drewnianych: ścian, podłóg, stropów, elementów konstrukcyjnych więźby dachowej z wszelkich zanieczyszczeń powierzchniowych, pozostałego kurzu, brudu. Zaleca się wstępne odczyszczenie mechaniczne odkurzaczem przemysłowym i doczyszczenie ręczne.

11. W razie konieczności usunięcie luźnych odspojonych fragmentów belek pod nadzorem pracownika Muzeum. Wszystkie działania inwazyjne wykraczające poza usunięcie nawierzchniowych zabrudzeń i elementów luźnych należy bezwzględnie zgłaszać wyznaczonym pracownikom Muzeum i postępować zgodnie z podjętymi przez nich decyzjami.

12. Impregnacja ochronna i na zewnątrz preparatem Xilix Gel (lub innym preparatem owadobójczym w żelu o takiej samej substancji czynnej dopuszczonym do stosowania przy zabytkach drewnianych i w obiektach przeznaczonych na pobyt ludzi), nieposiadający właściwości łatwopalnych). Impregnacji będą podlegały wszystkie elementy elementów drewniane, konstrukcja ścian (podwaliny, belki), konstrukcji dachowa (krokwie i łąty) stolarka drzwiowa i okienna, podłogi nie pokryte lakierami i innymi substancjami nie przepuszczającymi impregnatu. Wykonawca zobowiązany jest dostarczyć wszystkie kart techniczne, atesty i certyfikaty stosowanego środka.

13. Po okresie absorpcji, impregnacja ogniochronna preparatem ogniochronnym poprzez nakładanie pędzlem lub wielokrotny natrysk impregnatów pod niskim ciśnieniem w niewielkich odstępach czasu ok 15 – 30 min i lub wstrzykiwanie, dopuszcza się wykonanie nawiertów w drewnie po wcześniejszych konsultacjach i pod nadzorem pracownika Muzeum. Zabiegi impregnacji należy przeprowadzić w warunkach określonych przez producenta preparatów. Do impregnacji zewnętrznej zaleca się stosowanie impregnatów niewymywalnych przeznaczone do użytku zewnętrznego. Wykonawca zobowiązany jest dostarczyć wszystkie kart techniczne, atesty i certyfikaty stosowanego środka i uzgodnić rodzaj środka z pracownikami Muzeum.

14. Ewentualne scalenia kolorystyczne elementów ścian szczytowych dachu (w wypadku takiej konieczności) środkiem dekoracyjnym dostosowanym do użytego impregnatu. Zaleca się stosowanie środków z jednej linii produktowej.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Elewacja frontowa

Elewacja tylna

Elewacje boczne

Stan zachowania najbardziej uszkodzonych jętek

Stan zachowania gontu

Widok zrzębu – aktywne żerowiska